

УДК 372.461-057.4

Т. К. Ісаєнко, канд. пед. наук

МОВНА ДОСКОНАЛІСТЬ ЯК ПІДґРУНТЯ ВИСОКОГО ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розкрито поняття «мовна досконалість майбутнього фахівця», розглядаються шляхи його забезпечення у вищих навчальних закладах та підходи до навчання мови у світовій практиці.

Вступ

Підготовка провідних спеціалістів різних рівнів та напрямів продиктована потребами сучасних ринкових відносин та глобалізаційними процесами у світі. Сучасна вища технічна школа потребує здійснення кардинальних змін, які спрямовані на підготовку спеціалістів, спроможних створити технологічний та економічний потенціал України, які б мали інноваційний тип мислення. Саме тому перед суспільством гостро постає проблема мовної досконалості студентської молоді як підґрунтя високого професіоналізму, оскільки на сучасному етапі реформування економіки держава потребує фахівців, професійна компетентність яких могла б забезпечити конкурентоспроможність на ринку праці. З огляду на це, автор ставить за мету спробу довести необхідність мовної досконалості майбутніх фахівців та розглянути деякі шляхи її досягнення.

Основний текст

Давньогрецький філософ Сократ вважав мову інтелектуальним портретом особистості, вчив пізнавати людину через її мову. Звідси його афоризм: «Заговори, щоб я тебе побачив». Мовленнєва культура студента — складова його іміджу. Тому важливо розробити систему формування у майбутніх фахівців інтересу й прагнення до удосконалення власної мови. Рівень професіоналізму людини визначається не тільки ґрунтовним знанням основ свого фаху, а й умінням застосовувати здобуті знання на практиці, реалізувати їх через слово. Тісний зв'язок між професійною діяльністю людини й актами мовлення, усного й писемного, вимагає підвищеної уваги до мовної підготовки спеціаліста, розвитку в майбутнього фахівця свідомого ставлення до слова як інструмента розв'язання професійних завдань.

Мова завжди вирішує певні комунікативні завдання, а результативність їх розв'язання залежить від ступеня оволодіння студентами знаннями про комунікативні якості мови, а також способів оволодіння цими якостями. Оволодіння останніми залежить від мовленнєвого досвіду сприйняття мови оточуючих, побудови й усвідомлення власної мови. Характер мовленнєвого досвіду свідчить про рівень комунікативних якостей і комунікативних навичок майбутніх фахівців. Саме мовленнєвий досвід — основа формування мовленнєвої культури. «Під терміном «культура мови» розуміють відповідність її не тільки сучасним літературним нормам, а й іншим якостям, що свідчать про її комунікативну досконалість. Це точність, логічність, чистота, виразність, багатство, доцільність» [3, с. 78]. Мовленнєва культура, тобто мовна досконалість майбутнього фахівця — показник оволодіння рідною мовою і здатності застосовувати її в різноманітних ситуаціях вербального спілкування.

Проблемою комунікативних якостей мовлення займалися вітчизняні лінгвісти: Л. Булаховський, М. Жовтобрюх, Д. Ганич, І. Олійник, М. Пилинський тощо). Так, Л. Булаховський до критеріїв досконалості мовлення відносить гнучкість фрази, ясність, точність, багатство, естетичність. Гнучкість мовлення, на думку вченого, залежить від індивідуалізації застосовуваних стилів і від можливостей вибору мовних знаків кожним носієм. Секрет ясності викладу «криється в засобах організації думки — чіткості та послідовності планування опрацьованого матеріалу, ... в умінні висувати головне і планувати у відповідних ступенях залежності матеріал другорядний, додатковий» [1, с. 403].

Підготовка кваліфікованих спеціалістів, а особливо фахівців з документознавства та інформаційної діяльності, передбачає досконале знання ними української мови, оволодіння культурою

усного і писемного мовлення, що забезпечується розумінням тих основних закономірностей і тенденцій, які виявляються у сфері комунікації. Основне завдання курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» полягає в тому, щоб допомогти студентам оволодіти нормами української літературної мови в її усній і писемній формах, ознайомити їх з тими науковими джерелами, до яких можна звертатися для постійного вдосконалення культури мови чи для пошуку потрібної інформації мовно-нормативного характеру.

Підбором інформації, обробкою і оформленням документів повинен займатись не фахівець галузі, який приймає важливі управлінські рішення, а спеціально підготовлений для цього інший фахівець — документознавець, інформаційний аналітик. Основи підготовки таких фахівців були закладені ще у 60-х роках минулого століття кафедрою радянського діловодства Московського державного історико-архівного інституту. Сьогодні на території Російської федерації документознавців готують більше ста вищих навчальних закладів. А от навчальна спеціальність «Документознавство та інформаційна діяльність» впроваджена тільки в Україні. Популярність підготовки фахівців цієї спеціальності в Україні невинно зростає. Це викликано зростанням ролі інформаційних процесів у всіх різновидах людської діяльності. Створюються не тільки інформаційно-аналітичні підрозділи, інформаційно-рекламні агенції, розширюється коло центрів науково-технічної інформації, патентних структур, а й посилюється значення високоякісного інформаційного забезпечення вищого керівництва всіх рівнів і напрямів соціального управління на базі новітніх технологій й застосування глобальних світових мереж.

Підготовка документознавців проводиться відповідно до основних напрямів їх майбутньої діяльності: управлінського, документознавчого, гуманітарно-лінгвістичного, комп'ютерно-технологічного, правознавчого та інформаційно-аналітичного. Майбутній фахівець повинен опанувати знання відповідно до циклів: документознавчого (діловодство, патентознавство, архівознавство, бібліографознавство); інформаційного менеджменту та маркетингу (організація інформаційної діяльності, інформаційно-аналітична діяльність, аналітико-синтетична переробка інформації, інформаційний менеджмент, інформаційний маркетинг); інформаційно-технологічного (інформатика, обчислювальна техніка та програмування, прикладне програмне забезпечення, інформаційно-пошукові системи, інформаційні системи, інформаційні технології, комп'ютерні мережі, Інтернет-технології та ресурси, технічне забезпечення інформаційної діяльності, бази даних); лінгвістично-комунікативного (документно-інформаційні комунікації, українська мова за професійним спрямуванням, лінгвістичні основи документознавства, теорія комунікації, етика та психологія ділового спілкування, редагування, іноземна мова); економічного (основи бізнесу, макроекономіка, мікроекономіка, економіка інформаційної діяльності); правознавчого (інформаційне законодавство, цивільне право, господарське право).

Основні напрями професійної діяльності документознавців, інформаційних аналітиків — це діловодська, кадрова, організаційно-управлінська, архівна, референтська, інформаційно-аналітична та консультаційна.

Перспективи розвитку галузі документознавства та інформаційної діяльності сьогодні визначаються оптимальним поєднанням комплексу фахових знань, вмінь, навичок та високої професійної мобільності спеціалістів. Вирішальне значення тут мусять мати управлінська культура, ініціатива, творчість і активність персоналу, а це можливо лише за умови досконалого володіння рідною мовою. За словами відомого чеського педагога Яна Коменського, тільки школа рідного слова може дати людині справжню освіту. Шляхів до мовної досконалості безліч. Але всі вони починаються з любові до рідної мови, бажання володіти нею, з відчуття власної відповідальності за рідну мову, розуміння, що досконале володіння нею — обов'язок кожного свідомого громадянина. Багато ще треба зробити для того, щоб українська мова в найближчому майбутньому зайняла належне місце в усіх сферах українського суспільства, щоб молода українська інтелігенція, яка сьогодні формується на студентській лаві, вільно володіла мовою держави, в якій живе, навчається і працюватиме. Я. Януш справедливо зазначає, що ця проблема «у наш час є винятково актуальною. Вона набуває державної ваги, оскільки безпосередньо стосується підготовки майбутнього інтелектуального потенціалу молоді Української держави — її національної інтелігенції» [4, с. 9].

Засвоїти і пізнати мову — це означає сягнути глибин мудрості й інтелекту народу, намагаючись побачити красу світу, відчутти стійкість народної моралі та естетичний смак слова. Володіння засобами здобуття фактів культури з мовних концептів (лексики, фразеології, форм мовного етикету) є невід'ємною складовою риторичної майстерності викладача, що в свою чергу формує ерудицію, розширює світогляд студента. Таким чином, рівень володіння рідною мовою як викладачем,

так і студентом є невід’ємною складовою загальної культури. Пізнання основних законів розвитку та функціонування сучасної мови повинно стати не тільки предметом філологічних досліджень, але й необхідною умовою мовної компетенції кожного її носія. Для формування професійного мовлення майбутнього фахівця велике значення має оптимальний вибір методів, прийомів і засобів навчання, що ґрунтується на нових досягненнях лінгводидактики.

Існують різні підходи до навчання мови. Автор розділяє думку В. І. Луценко, що функціонально-стилістичний підхід посідає належне місце у світовій практиці навчання мови. Вихідні положення зазначеного підходу найбільш глибоко і ґрунтовно розглянуті в методиці викладання іноземних мов Е. Пассовим. У методиці викладання української мови над проблемою вивчення мови на стилістичних засадах працювали В. Бадер, Л. Варзацька, М. Вашуленко, Т. Донченко, Л. Паламар, О. Хорошковська, Г. Шелехова та ін.

Серед багатьох визначень функціонально-стилістичного підходу відзначимо одностайність науковців у тому, що у випадку зазначеного підходу процес навчання повинен становити модель процесу спілкування. Такий підхід передбачає розгляд одиниць мовної системи на фонетичному, лексичному, морфологічному, синтаксичному рівнях з урахуванням типу, жанру, стилю мовлення, акцентування у практичному застосуванні набутих знань і вмінь. Тому визначення функціональних засад вивчення різних рівнів мовної системи пов’язане насамперед з описом слова — центральної мовної одиниці — і тексту — одиниці комунікації, де слово виявляє всі свої функціональні можливості. При цьому слово розглядається передусім як матеріальний відбиток цінностей та дидактичну одиницю, текст — як витвір мовленнєвої діяльності, джерело інформації. Саме на рівні тексту відбувається з’ясування семантики слова, його понятійних зв’язків, усвідомлення функціонально-стилістичної диференціації, моделювання зв’язного висловлювання. У цьому процесі важливим є вивчення морфологічних одиниць з огляду на їх функції у різних стилях мовлення, а отже, у різних комунікативних ситуаціях і формування у студентів умінь і навичок доцільного використання у власному мовленні. Важливу роль при цьому відіграє засвоєння синонімічних засобів мови, навчання цілеспрямованому відбору й використання морфологічних одиниць, вивчення їх виражальних можливостей.

Безумовно, кожна освічена людина обов’язково повинна добре володіти рідною мовою вміти логічно висловлювати свою думку, погляд опонента і аргументи, на підставі яких він віддає перевагу одному погляду у порівнянні із іншим. Тому дійсна освіченість полягає, насамперед, у гуманітарній сфері, яка безпосередньо пов’язана із моральністю. Високоосвічена людина, на відміну від ерудита, може забути дату, подробиці або ім’я, але вона не підмінить моральні цінності.

Н. П. Матвєєва одним із аспектів навчання мови вважає так звану «культурну грамотність». Навчання «культурній грамотності» з урахуванням української дійсності, за її словами, передбачає виявлення лексики, аксіологічно важливої в загальному культурологічному відношенні (найменування реалій, відомих усьому людству, знати які принципово необхідно кожній освіченій людині будь-якої національності), і слів, що позначають реалії культури носіїв української мови. Для формування національно-культурної компетенції носіїв мови особливе значення мають так звані безеквівалентні слова, план змісту яких неможливо порівняти з будь-якими іншомовними лексичними поняттями, в певному розумінні такими, що не перекладаються. Правильне засвоєння та розуміння безеквівалентної лексики позначається на адекватному сприйнятті творів національних культур. У цьому випадку важливим є також правильне засвоєння читачами фонових знань, спільних для учасників комунікативного акту, зокрема для письменника та читача. «Культурна грамотність» передбачає вивчення ширшої сукупності знань та емоцій, пов’язаних з певним колом уявлень деякої культурної спільноти. Це і особистий життєвий досвід, і традиції культури, і різноманітні естетичні та емоційні враження, які наявні у носіїв мови при сприйнятті світу. Традиційно виділяють чотири аспекти: фонетичний, лексичний, граматичний та стилістичний. «Культурна грамотність» — ще один аспект, який не виділявся раніше в нашій країні під час викладання рідної мови її носіям. Прийоми викладання цього аспекту мови різноманітні у залежності від поставленої мети, проте специфіка матеріалу, що вводиться, полягає в тому, що він відбиває екстралінгвістичну, позамовну семантику, тобто особливу інформацію, яка хоча і належить мові, але знаходиться за її межами [2, с. 170—171].

Престиж мови — величина змінна. У світовій історії відомо чимало випадків падіння й піднесення мов. Це залежить від суспільства — носія мови, від його досконалості, місця та ролі в загальнолюдському прогресі. Отже, на сьогодні авторитет української мови залежить не тільки від розвитку духовної культури нашого народу, а й від розвитку національної економіки, техніки, які прокладають їй шлях у світ. Цілком зрозуміло, що коли національною мовою починають говорити

представники всіх професій, відповідно розвивається національно-мовна термінологія всіх галузей науки і техніки. Тоді і молода людина розуміє, що без знання державної мови вона не зможе зарекомендувати себе як фахівець, підвищити свій професіоналізм. Успіх Української держави й активність молоді — поняття взаємопов'язані: чим більші успіхи, тим більше підстав для вироблення національно-мовної свідомості. Але водночас: чим активніше молоде покоління українців ставатиме свідомими громадянами, що зацікавлені у розвитку національної мови, у високому статусі України на міжнародній арені, тим привабливішими і реальнішими будуть перспективи держави.

Висновки

Завдання сучасної вищої технічної школи — не тільки підготовка компетентних фахівців у своїй галузі, але й інтелігентних особистостей. Визначальна роль у формуванні мислячої, діяльної, творчої, національно свідомої людини належить мові. На сучасному етапі культура майбутнього фахівця пов'язується з досконалим оволодінням українською мовою, опануванням лексичними, стильовими тонкощами, умінням послуговуватися її багатством у професійній діяльності, в усіх сферах життя і діяльності суспільства. Фахівець повинен вільно володіти писемною та усною формами національної мови, використовувати свої знання у професійній діяльності та у міжособистісному спілкуванні, тобто мати високий рівень мовної досконалості.

Заняття з мови мають необмежені можливості у формуванні світогляду та світосприйняття майбутніх фахівців, їх мовленнєвої та загальної культури. Засобами мови здійснюється підготовка грамотних спеціалістів, високоморальних, культурних, сумлінних людей, в яких поєднуюватимуться широкий науковий світогляд, професійна компетентність, прагнення самовдосконалення, пошук творчої самореалізації, загальнолюдські цінності, національна самосвідомість; особистостей, які орієнтуються в сучасній історичній, економічній, культурній ситуаціях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Булаховський Л. А. Вибрані праці : в 5 т. / Леонід Арсенович Булаховський. — К. : Наукова думка, 1975. Т. 1. : Загальне мовознавство. — 496 с.
2. Матвєєва Н. П. Компенсаторні навчальні курси як один із заходів підвищення освіти в суспільстві / Н. П. Матвєєва // Наукові праці. Педагогіка. — Т. 46. — Вип. 33. — С. 168—173.
3. Педагогічна майстерність : підруч. / [І. А. Зязюн, Л. В. Крамушенко, І. Ф. Кривонос та ін.] ; за ред. І. А. Зязюна. — 2-ге вид. допов. і переробл. — К. : Вища школа., 2004. — 422 с.
4. Януш Я. Українська мова в економічному вузі / Я. Януш // Дивослово. — 1999. — № 2. — С. 7—11.

Рекомендована кафедрою культурології, соціології, психології та педагогіки

Стаття надійшла до редакції 11. 10.10
Рекомендована до друку 4.11.10

Ісаєнко Тетяна Костянтинівна — доцент.

Кафедра українознавства та гуманітарної підготовки, Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, Полтава